

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

dr. sc. Ina Reić Ercegovac, doc.

Obrasci privrženosti u ranoj dobi

Recenzenti: dr.sc. Maja Ljubetić, izv. prof. i dr.sc. Zvezdan Penezić, izv. prof.

WEB predavanje recenzirano dana 22.11.2015. i prema Odluci donesenoj sjednici Vijeća Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu od 19.01. 2016. postavljeno na www.ffst.hr (službenoj web stranici Filozofskog fakulteta u Splitu).

ZNANSTVENO PODRUČJE: Društvene znanosti

ZNANSTVENO POLJE: Psihologija

ZNANSTVENA GRANA: Razvojna psihologija

STUDIJSKI PROGRAM: Preddiplomski studij pedagogije

NASTAVNI PREDMETI:

Privrženost u cjeloživotnoj perspektivi (1. godina, 1. semestar), izborni predmet

Razvojna psihologija (1.godina, 2. semestar), obvezni predmet

BROJ SATI: 15P + 30S (izborni predmet)

30P + 30S (obvezni predmet)

NASTAVNA JEDINICA: **Obrasci privrženosti u ranoj dobi**

NASTAVNI OBLICI RADA: Frontalni rad, rad u paru

NASTAVNO SREDSTVO: PowerPoint prezentacija, video isječak

NASTAVNA POMAGALA: računalo i LCD projektor

CILJEVI NASTAVE: Upoznati studente s obrascima privrženosti u ranoj dobi te ukazati na važnost ranih obrazaca privrženosti na relaciji dijete-primarni skrbnik za daljnji socio-emocionalni razvoj djeteta

ISHODI UČENJA:

- Objasniti nastanak teorije privrženosti
- Objasniti doprinos rada J. Bowlbya i M. Ainsworth proučavanju privrženosti
- Imenovati obrasce privrženosti u ranoj dobi
- Objasniti značajke djece različitih obrazaca privrženosti
- Povezati obrasce rane privrženosti s kasnijim značajkama djetetovog razvoja
- Objasniti odrednice formiranja ranih obrazaca privrženosti

Obrasci privrženosti u ranoj dobi

1. Uvod

Privrženost se u užem smislu riječi odnosi na snažnu emocionalnu povezanost na relaciji dijete-primarni skrbnik koja se počinje formirati odmah po rođenju, a jasno je prisutna od osmog mjeseca života dojenčeta. U širem smislu, pojam privrženosti se odnosi na snažnu emocionalnu vezu između dvije osobe, odnosno, trajnu afektivnu povezanost koja je obilježena traženjem i održavanjem bliskosti s drugom osobom, što je posebno izraženo u situacijama povišenog stresa. U etološkim terminima, pojam privrženosti odnosi se na jedinstveni evolucijski sustav znakova između djeteta i skrbnika koji potiče socijalne odnose neophodne za opstanak i preživljavanje. Teorija privrženosti koju su koncipirali John Bowlby i Mary Ainsworth bavi se emocionalnim odnosom između djeteta i primarnog skrbnika te posljedicama tog odnosa na razvoj pojedinca, sliku o sebi i odnose s drugima.

2. Faze razvoja privrženosti

Proces razvijanja privrženosti na relaciji dijete-primarni skrbnik počinje odmah nakon rođenja. Prva faza se naziva *fazom nediskriminativnih socijalnih reakcija* (Vasta, Haith i Miller, 1998), ili *fazom predprivrženosti* ili *fazom orijentacije bez diskriminacije specifične osobe* (Marvin i Britner, 1999), a traje (ovisno o različitoj literaturi) od rođenja do osmog ili dvanaestog tjedna života, dakle, obuhvaća period od prva tri mjeseca života djeteta. U toj fazi razvoja privrženosti, novorođenče/dojenče ne usmjerava pažnju isključivo na primarnog skrbnika – majku, već jednako dobro reagira na sve osobe u okolini. Koristeći signale privlačenja pokušava privući okolinu i usmjeriti pažnju na sebe. Ipak, neka istraživanja pokazuju da i u toj fazi dijete radije gleda majku nego druge odrasle osobe te da već nekoliko sati nakon rođenja dijete može prepoznati majku po mirisu i dodiru (Vasta i sur., 1998). U drugoj fazi koja traje do sedmog mjeseca života¹, dijete usmjerava socijalne reakcije na primarnog skrbnika i druge poznate osobe. Pri tome pokazuje više vokalizacija i osmjehivanja prema primarnom skrbniku koji ga je u mogućnosti brže smiriti i utješiti nego ostali odrasli. To je *faza diskriminativnih socijalnih reakcija* ili *faza nastajanja privrženosti*. Dijete razvija kognitivnu predodžbu (unutarnji radni model) primarnog skrbnika, ovisno o tome koliko ga pouzdanim i vrijednim povjerenja percipira (Vasta i sur., 1998). Treća je *faza usmjerene privrženosti* ili *faza jasno izražene privrženosti* u kojoj dijete postaje potpuno privrženo

---

¹ U literaturi je moguće pronaći i drugačija vremenska određenja faza razvoja privrženosti pa neki autori navode da druga faza traje do šestog, a neki, pak, do osmog mjeseca.

jednom skrbniku (Marvin i Britner, 1999; Vasta i sur., 1998), a traje od osmog mjeseca do kraja druge godine života. Tada je već uspostavljena snažna i stabilna privrženost što se manifestira i pojavom prosvjeda zbog odvajanja i straha od nepoznatih ljudi. U situacijama straha, dijete traži utjehu kod primarnog skrbnika čija blizina umanjuje anksioznost. Zahvaljujući psihomotornom razvoju, mogućnosti kretanja i razvoju govora, dijete u ovoj fazi može slijediti skrbnika, ostvarivati fizički kontakt, ali i istraživati okolinu, što će činiti u blizini primarnog skrbnika. Posljednja faza razvoja privrženosti prema Bowlbyu (Marvin i Britner, 1999) događa se u trećoj/četvrtoj godini djetetova života, a obično se naziva *fazom recipročnog odnosa* ili *fazom partnerstva*. Zahvaljujući uspostavljenoj privrženosti sa skrbnikom i postignućima u kognitivnom razvoju, dijete može razumjeti privremenost odvajanja od skrbnika što doprinosu smanjenju prosvjeda zbog odvajanja.

3. Nastanak teorije privrženosti

3.1. Doprinos Johna Bowlbya

Teorija privrženosti nastala je na temelju rada dvaju autora, Johna Bowlbya i Mary Ainsworth koji su se, u početku neovisno, a kasnije u suradnji, bavili proučavanjem emocionalnih odnosa na relaciji dijete – majka (primarni skrbnik). John Bowlby (1907-1990) je nakon obrazovanja iz razvojne psihologije, kojeg je stekao na Sveučilištu Cambridge, volontirao u školi za djecu s poteškoćama prilagodbe i drugim smetnjama što ga je potaknulo na kasnije sustavno istraživanje i proučavanje djece s emocionalnim i ponašajnim poteškoćama. Na temelju tih proučavanja je donio zaključke o presudnom utjecaju ranih odnosa između majke i djeteta na djetetov kasniji razvoj. Na svom profesionalnom putu, Bowlby je studirao i medicinu te psihijatriju, a radio je i u Britanskom institutu za psihoanalizu gdje je surađivao s Melanie Klein² koja je smatrala da su emocionalne poteškoće kod djece posljedica internalnih konflikata agresivnih i libidalnih nagona pri čemu je utjecaj okolinskih činitelja minimalan (Bretherton, 1992). S druge strane, Bowlby je značajno više isticao obiteljske interakcije i iskustva kao glavne razloge emocionalnih poteškoća kod djece. U svome je radu pokazao interes za međugeneracijski prijenos obrazaca privrženosti te za mogućnost pomaganja djeci s poteškoćama putem pomaganja njihovim majkama (Bretherton,

---

² M. Klein (1882-1960), dječja psihoanalitičarka, autorica jednog pristupa u okviru teorije objektnih odnosa; odnosa prema psihički važnim osobama. Proučavajući dječju igru u ranoj dobi, ponudila je teoriju razvoja koja ima temelje u Freudovoj teoriji psihoseksualnog razvoja, ali i nekoliko važnih razlika. Za razliku od Freuda, smatra da su ego i super-ego prisutni odmah od početka života te da se Edipov kompleks javlja u ranijim razvojnim fazama. Za njen su rad značajne dvije pozicije tijekom razvoja u djetinjstvu – paranoidno-shizoida i depresivna, a prema njezinim nasljednicima, ove faze ili pozicije tvore trajnu dinamiku unutar uma pojedinca.

1992). Njegova prva empirijska studija u kojoj je proučavao i prikazao 44-ro djece s emocionalnim poteškoćama jasno je pokazala vezu između poteškoća kod djece i disfunkcionalnih odnosa na relaciji djetete-majka, posebno naglašavajući ulogu odvojenosti od majke kao čimbenika kasnijih emocionalnih poteškoća djece (Bretherton, 1992). Za razliku od Freuda, koji je razvoj superega povezivao s rješavanjem Edipovog kompleksa, Bowlby je smatrao da tijekom prvih godina, dok djetete razvija kapacitete za samoregulaciju, djetetov ego i superego predstavlja majka.

Bowlby je na traženje Svjetske zdravstvene organizacije napisao izvješće koje je objavljeno 1951. godine, a kasnije prevedeno i na 14 jezika te prodano u 400000 primjeraka (Bretherton, 1992) pod naslovom *Maternal Care and Mental Health*. U tom je radu pisao o povezanosti odnosa s primarnim skrbnikom (majkom) i mentalnog zdravlja djece i to na temelju proučavanja i rada s djecom bez roditelja nakon drugog svjetskog rata u Europi. Glavni zaključak se može sažeti u slijedeću rečenicu: da bi izrasli u mentalno zdrave pojedince, tijekom dojenačke dobi i djetinjstva pojedinac mora imati toplu i kontinuiranu vezu s majkom u kojoj i on i majka osjećaju zadovoljstvo (Bowlby, 1951).

Tri su temeljna rada Johna Bowlbya koja su obilježila i razvoj teorije privrženosti. U prvom od njih, objavljenom 1958. pod nazivom *The Nature of the Child's Tie to his Mother*, Bowlby se oslanjao na etologiju i etološke koncepte razmatrajući odnos djetete-majka pri čemu govori o podražajnim znakovima³ koji potiču određene reakcije i ponašanja zbog čega su ga neki psihoanalitičari optuživali da je bihevorist (Bretherton, 1992). Bowlby je u radu pisao o ulozi ranih oblika ponašanja dojenčeta (sisanje, maženje, osmjehivanje, plakanje) u uspostavljanju privrženosti na relaciji dojenče – majka.

Drugi rad pod nazivom *Separation Anxiety* (Bowlby, 1959) govori o strahu od odvajanja kojega djeca doživljavaju u situacijama u kojima je figura privrženosti nedostupna, a djetete osjeća potrebu za objektom privrženosti. Izražena separacijska anksioznost, prema Bowlbyu, proizlazi iz disfunkcionalnih obiteljskih interakcija i nepovoljnih obiteljskih iskustava, primjerice, prijetnji ostavljanjem ili napuštanjem od strane roditelja, potencijalnom bolešću roditelja ili drugog člana obitelji za koje se djetete osjeća odgovornim i sl. (Bretherton, 1992). Moguće je i svako odsustvo separacijske anksioznosti kod djeteta pri čemu se djetete

---

³ U kontekstu etologije i rada Konrada Lorenza te njegovog modela instinktivnog ponašanja, podražajni znak (*sign stimulus*) je okidač koji otpušta akumuliranu energiju u organizmu što aktivira obrasce ponašanja koji se smatraju urođenima.

doima pretjerano zrelo, no ta je pseudo-neovisnost obrambeni mehanizam djece koja nisu razvila sigurnu privrženost s primarnim skrbnikom.

Treći rad pod nazivom *Grief and Mourning in Infancy and Early Childhood* objavljen 1960. godine donio je najviše kontroverzi i sukobljavanja s razmišljanjima vodećih predstavnika psihoanalitičke škole (Bretherton, 1992). Anna Freud⁴ je smatrala da djeca ne mogu tugovati ili žalovati u klasičnom smislu jer nemaju razvijen ego, dok je Bowlby smatrao da i djeca i odrasli prolaze proces žalovanja ili tugovanja kada je aktiviran sustav privrženosti, a objekt privrženosti je nedostupan. Bowlbyev rad na procesima tugovanja kod djece doveo je do njegove suradnje s autorima koji su se bavili procesima tugovanja kod odraslih (Parkes, 1972; Kubler-Ross, 1969), a rezultati njegovog rada su potvrdili sličnost faza tugovanja kod djece i odraslih. Bowlby navodi četiri faze tugovanja kod djece – prva je *faza neosjetljivosti* ili protesta koja uključuje strah i ljutnju, slijedi *faza čežnje* za izgubljenom osobom, *faza dezorganizacije* i *očajanja* praćena negativnim emocijama, uznemirenošću i stalnim prisjećanjima te *faza reorganizacije* koju obilježava mirenje, prihvaćanje, uspostavljanje novih ciljeva i sl. Kod odraslih, prema modelu Parkesa (1972), faze tugovanja su alarm, neosjetljivost, čežnja ili traganje, depresija te reorganizacija i oporavak što je vrlo slično Bowlbyevim fazama tugovanja kod djece. Najpoznatiji model tugovanja autorice Kubler-Ross (1969), nastao kao model tugovanja terminalnih bolesnika, može se primijeniti na sve situacije gubitka i žalovanja te također uključuje pet faza, i to fazu poricanja, ljutnje, pregovaranja, depresije i prihvaćanja.

3.2. Doprinos Mary Ainsworth

Mary Ainsworth (1913-1999) je rođena kao najstarije dijete u obitelji visoko obrazovanih roditelja. Diplomirala je i doktorirala psihologiju na Sveučilištu u Torontu gdje je do početka drugog svjetskog rata i poučavala. Tijekom rata radila je kao psiholog u području selekcije kadrova, a stekla je i vojni čin. Nastavila je raditi na Sveučilištu u Torontu kao nastavnik psihologije ličnosti, a potom odlazi u London i upoznaje mnoge velike psihologe toga vremena, uključujući i Johna Bowlbya. Do kraja profesionalne karijere, radila je na brojnim sveučilištima, dobila najvažnije nagrade u području psihologije, a 1992. je postala članicom američke akademije znanosti i umjetnosti.

---

⁴ Anna Freud, najmlađa kćerka S. Freuda, uz M. Klein najpoznatija autorica u području dječje psihoanalize. Jedno od najpoznatijih djela je *Ego i mehanizmi obrane* u kojem je upotpunila i razradila koncept obrana u odnosu na stvarnost.

Mary Ainsworth je autorica prve studije o privrženosti na relaciji dojenče – majka, provedene iz etološke perspektive, i to prije objavljivanja teorijskih članaka Johna Bowlbya. Zbog privatnih je razloga boravila u Ugandi gdje je provela istraživanje sa 26 obitelji koje su imale djecu staru do dvije godine. Njezino opažanje je trajalo devet mjeseci tijekom kojih je u razmacima od dva tjedna opažala interakcije u trajanju od dva sata, u domovima sudionika. Na taj je način prikupila mnogo podataka o kvaliteti interakcija na relaciji majka – dijete te o majčinoj osjetljivosti na djetetove signale (Bretherton, 1992). Iz toga su rada proizašli temelji za koncipiranje tri osnovna obrasca privrženosti djeteta - *sigurno privržena djeca* (malo plaču, pokazuju zadovoljstvo istražujući okolinu u majčinoj prisutnosti), *nesigurno privržena djeca* (često plaču čak i kada ih majka drži, rijetko istražuju) i *djeca koja još nisu razvila privrženost* (ne pokazuju specifična ponašanja prema majci) (Bretherton, 1992). Opažanje koje je provela Mary Ainsworth, uz podatke koje je prikupila intervjuima s majkama, pokazalo je značajnu povezanost između sigurne privrženosti djeteta i majčine senzitivnosti ili osjetljivosti na djetetove signale, kao i između uživanja u dojenju i sigurne privrženosti (Bretherton, 1992). Slijedeće longitudinalno istraživanje, na obiteljima iz Baltimorea, uključivalo je opažanje tijekom više od godine dana, prije rođenja djeteta do 54. tjedna djetetova života. U tom periodu, svaka od 26 obitelji je bila posjećena 18 puta u trajanju od po četiri sata što je u konačnici značilo više od 72 sata opažanja za svaku obitelj te veliku količinu narativnih izvješća (Bretherton, 1992). Podaci prikupljeni ovim istraživanjem bili su vrlo slični podacima prikupljenima u Ugandi i značili su početak koncipiranja ranih obrazaca privrženosti.

4. Ispitivanje u nepoznatoj situaciji i osnovni obrasci privrženosti u ranoj dobi

Jedan od najvećih doprinosa Mary Ainsworth je eksperimentalna paradigma ispitivanja u nepoznatoj situaciji (Ainsworth i Wittig, 1969; Ainsworth, Blehar, Waters i Wall, 1978), čija je osnovna struktura prikazana u Tablici 1. Riječ je o ispitivanju u kojem sudjeluju dijete, majka i nepoznata osoba u prostoriji koja je djetetu nova i nepoznata, ali ima igračke i materijale kojima bi se dijete te dobi (10-14 mjeseci u prosjeku) moglo igrati. Cijeli proces traje oko 20-tak minuta (ovisno o razini uznemirenosti djeteta).

Tablica 1. Struktura ispitivanja u nepoznatoj situaciji (prema Vasta i sur., 1998)

broj epizode	prisutne osobe	trajanje	opis
1.	majka, dijete i	30 s	promatrač uvodi dijete i majku u

	promatrač		prostoriju i odlazi
2.	majka i dijete	3 min	dijete istražuje bez sudjelovanja majke; ako ne pokazuje interes majka ga potiče nakon 2 min
3.	nepoznata osoba, majka i dijete	3 min	ulazak nepoznate osobe; nakon 1 min razgovara s majkom; u 3. min prilazi djetetu, a majka neprimjetno odlazi
4.	nepoznata osoba i dijete	3 min ili manje, ovisno o uznemirenosti djeteta	prva epizoda odvajanja majke i djeteta; ponašanje nepoznate osobe je usklađeno s djetetovim
5.	majka i dijete	3 min ili više, ovisno o tome koliko djetetu treba da se ponovno zaigra	epizoda prvog ponovnog sastanka majke i djeteta; majka umiruje dijete te ga pokušava navesti na igru; majka odlazi i pozdravlja dijete
6.	dijete	3 min ili manje	epizoda drugog odvajanja
7.	nepoznata osoba i dijete	3 min ili manje	nepoznata osoba ulazi i usklađuje ponašanje s djetetovim
8.	majka i dijete	3 min	epizoda drugog ponovnog sastanka; majka podiže dijete, a nepoznata osoba neprimjetno odlazi

Na temelju istraživanja primjenom opisane eksperimentalne paradigme (Tablica 1) djeca se mogu klasificirati u jedan od tri temeljna obrasca privrženosti, prikazana u Tablici 2.

Tablica 2. Osnovni obrasci privrženosti u ranoj dobi

obrazac privrženosti	udio djece (%)	opis ponašanja u nepoznatoj situaciji
sigurna	65%	slobodno istražuju okolinu prije odvajanja; na odvajanje reagiraju blagom uznemirenošću; na povratak skrbnika reagiraju s veseljem
anksiozno – izbjegavajuća	25%	mala uznemirenost prilikom odvajanja od skrbnika; po povratku skrbnika izbjegavaju ga
anksiozno – opiruća (ambivalentna)	10%	tijekom cijelog postupka ispitivanja iskazuju uznemirenost, posebno tijekom odvajanja; po povratku skrbnika javlja se kombinacija olakšanja zbog povratka i ljutnje usmjerene na skrbnika

Sigurno privrženost djeca imaju povjerenja u sposobnost skrbnika koji o njemu brine da će ga utješiti u situacijama uznemirenosti. Takva djeca koriste skrbnika (roditelja) kao sigurnu bazu za istraživanje okoline. Sigurno privrženost djeca su znatiželjna, samouvjerenost i entuzijastična te se uspješno nose s razočarenjima (Sroufe, 2000). Izbjegavajuće privrženost djeca u stanju uznemirenosti sklona su izbjegavati skrbnike (roditelje) i pokazuju malu

količinu razmjenjivanja emocija s roditeljima. Rijetko koriste skrbnika (roditelja) kao sigurnu bazu za istraživanje okoline. Ne pokazuju velike znakove stresa i uznemirenosti, povlače se u sebe kada osjećaju bol, pri fizičkom kontaktu ne pokazuju pozitivne emocije, a ponekad pokazuju ljutnju. Opiruće privrženu djecu roditelji teško mogu umiriti i utješiti, a često su preokupirana kretanjima majke. Nisu previše zainteresirana za istraživanje okoline. Često plaču, često su ljuta i anksiozna, a okolina ih percipira zahtjevnima. U klasifikaciju obrazaca privrženosti u ranoj dobi, kasnije je uveden i četvrti obrazac, i to *dezorganizirana privrženost*, koja se najčešće može identificirati kod djece sa iskustvom zlostavljanja ili zanemarivanja u obitelji. Taj obrazac privrženosti zapravo znači da dijete nema jasno organiziranu privrženost, anksiozno je i zbunjeno te u različitim situacijama može pokazivati znakove tipične za različite obrasce privrženosti (sigurnu, izbjegavajući, opiruću). Često su zabrinuti i mogu djelovati izgubljeno, usporeni pokreta s brzim promjenama u afektivitetu (Lyons-Ruth i Jacobvitz, 1999). Takva su djeca naučila inhibirati izražavanje osjećaja, posebice onih koji uzrokuju ljutnju i negativne reakcije roditelja. Shodno tome, kasnije imaju poteškoća u razvoju emocionalne kompetentnosti i emocionalnoj regulaciji, a sklonija su i manifestiranju antisocijalnih i općenito neprilagođenih ponašanja.

5. Odrednice uspostavljanja privrženosti u ranoj dobi

Osnovne odrednice privrženosti u ranoj dobi su *majčina osjetljivost* na signale i potrebe djeteta koja se očituje u interakciji majka – dijete, zatim *majčina privrženost iz njezinog djetinjstva* te neke *značajke samog djeteta* od kojih je najvažnija uloga temperamenta.⁵ Majčina osjetljivost za potrebe djeteta očituje se u mogućnosti majke da dobro interpretira djetetove signale, prepozna djetetove potrebe, te primjereno na njih odgovara. To se manifestira u interakcijama poput dojenja, koje za neke majke i dojenčad predstavlja razmjenjivanje pozitivnih emocija i uspješno zadovoljavanje potreba, dok se pak, neke druge majke suočavaju s nizom poteškoća u procesu dojenja što dovodi do frustracija, kako majke, tako i dojenčeta (Bretherton, 1992). Komunikacija licem u lice pri kojoj majka i dojenče razmjenjuju osmjeh i ugodne facijalne ekspresije te time i pozitivne emocije, važan je element interakcija koje podržavaju razvoj sigurne privrženosti. Primjereno odgovaranje na djetetov plač, pri čemu majka ne pušta dijete da plače bez pokušaja odgovaranja na njegove potrebe, kao i bliski fizički kontakt samo su neke od značajki interakcija majke i djeteta koje

---

⁵ Temperament je dijelom urođena značajka djeteta koja se odnosi na izražavanje emocija, reakcije na podražaje iz okoline, razinu aktivnosti, pažnje i samoregulacije emocija. Neki aspekti temperamenta pokazuju stabilnost do odrasle dobi. Jedna od najpoznatijih klasifikacija temperamenta u ranoj dobi je ona autora Thomasa i Chessa (1977) na težak (10%), lagani (40%) i suzdržani (15%) temperament.

potiču uspostavljanje obrasca sigurne privrženosti. Istraživanja Ainsworthove su pokazala da primjereno odgovaranje na djetetove potrebe u prvim mjesecima, kao i fizički kontakt, dodir i razmjenjivanje pozitivnih emocija između majke i djeteta osiguravaju, u kasnijoj fazi razvoja, manje manifestacija negativnih emocija kod djeteta, manje plakanja i bolju usklađenost na relaciji majka – dijete. Općenito se može zaključiti da emocionalna uključenost majke i osjetljivost za potrebe djeteta predstavljaju značajne prediktore uspostavljanja obrasca sigurne privrženosti.

Majčina privrženost iz djetinjstva kao jedna od odrednica uspostavljanja privrženosti na relaciji majka – dijete povezana je s pojmom međugeneracijskog prijenosa privrženosti koji podrazumijeva povezanost mentalnih reprezentacija roditelja o prošlim iskustvima privrženosti s ponašanjem roditelja i kvalitetom privrženosti djeteta (Smojver – Ažić i Jakovčić, 2006). Brojna su istraživanja pokazala sličnost u obrascima privrženosti koju je majka ostvarila u djetinjstvu i uspostavljenog obrasca privrženosti s djetetom, a neka su istraživanja pokazala podudarnost od oko 65% i u trijadama baka-majka-dijete (Benoit i Parker, 1994, prema Smojver – Ažić i Jakovčić, 2006). Istraživanja također pokazuju da su prošla iskustva ljudi s vlastitim roditeljima u djetinjstvu povezana s njihovim roditeljskim ponašanjima i s kasnijim razvojem njihove djece (Van Bakel i Riksen – Walraven, 2002). Sigurno privrženi roditelji osjetljiviji su na potrebe svoje djece i topliji u odnosu s njima (Pederson, Gleason, Moran i Bento, 1998).

Međugeneracijski se prijenos privrženosti temelji upravo na stabilnosti privrženosti tijekom života. Istraživanja potvrđuju stabilnost kvalitete privrženosti kod djece od dvanaest mjeseci do tri godine (Klarin, 2006), a neka istraživanja govore o povezanosti privrženosti mjerene u ranom djetinjstvu i kasnije kroz djetinjstvo i adolescenciju (Main, Kaplan i Cassidy, 1985; Waters, Merrick, Treboux, Crowell i Albersheim, 2000). Oblici privrženosti razvijeni tijekom djetinjstva povezani su s trajanjem i kvalitetom ljubavnih odnosa tijekom života (Brennan i Shaver, 1995; Ahlberg, 2004). Ta stabilnost obrazaca privrženosti iz djetinjstva temelji se na stabilnosti tzv. radnih modela⁶ koji se održavaju zbog toga što pojedinci najčešće biraju okolinu koja se uklapa u njihovu sliku o sebi i drugima. Nadalje, pristranosti u procesiranju informacija navode ljude da percipiraju socijalne događaje sukladno svojim mentalnim modelima, pa će osoba u slučaju nedovoljno definiranih znakova iz socijalne okoline

---

⁶ Bowlby je smatrao da se rani odnosi privrženosti internaliziraju i postaju unutrašnji radni modeli ili mentalne reprezentacije sebe, drugih ljudi te odnosa sebe i drugih. Tako je moguće imati pozitivan model o sebi i drugima (sigurna privrženost), pozitivan model o sebi, a negativan o drugima (izbjegavajuća privrženost), negativan model o sebi, a pozitivan o drugima (zaokupljena privrženost) ili negativan model o sebi i drugima (bojažljiva privrženost).

percipirati te znakove tako da potvrđuju njene unutarnje radne modele socijalnog svijeta i sebe (Jerković, 2005). Drugim riječima, pojedinci nova iskustva interpretiraju u svjetlu prijašnjih iskustava i to na način koji će potkrijepiti njihova vjerovanja o sebi (pozitivna ili negativna) te drugima oko sebe (pozitivna ili negativna).

Konačno, *djetetov temperament* kao odrednica privrženosti važan je, jer određuje djetetova ponašanja od najranije dobi. Primjerice, dijete tzv. teškog temperamenta (Thomas i Chess, 1977) koje je razdražljivo, promjenjivih obrazaca hranjenja i spavanja te promjenjivog afekta s dominantnim negativnim emocijama izaziva drugačije reakcije okoline nego dijete lakog temperamenta. Shodno tome, primarnom skrbniku će biti teže primjereno prepoznavati djetetove signale i potrebe kao i odgovarati na njih. Zbog toga se može osjećati manje uspješnim u svojoj roditeljskoj ulozi pa će teže ostvarivati kvalitetne interakcije s djetetom. Chess i Thomas (1999) su pored klasifikacije dječjeg temperamenta kasnije uveli i pojam podudaranja (*goodness of fit*) koji se odnosi na podudaranje djetetovog temperamenta i okoline (skrbnika), odnosno kompatibilnost njihovih interakcija. Kada ne postoji podudaranje između dječjeg temperamenta i okoline (skrbnika), njihovi zahtjevi nisu usklađeni, što otežava kvalitetnu interakciju i uspostavljanje privrženosti. U tom smislu, zadatak skrbnika je prvo prepoznati djetetov temperament, a zatim upotrebljavati strategije prilagođavanja, kako bi se uspostavila i održavala pozitivna okolina koja će poduprijeti razvoj sigurne privrženosti.

6. Posljedice privrženosti iz najranije dobi

Obrazac privrženosti uspostavljen u ranoj dobi između djeteta i njegovog primarnog skrbnika (majke) važan je za daljni razvoj djeteta tijekom djetinjstva i adolescencije, ali i u odrasloj dobi. O tome govore broja istraživanja koja su potvrdila povezanost privrženosti s kasnijim razvojnim ishodima i prilagodbom. Pored toga, i brojni teoretičari razvoja naglašavaju važnost ranog djetinjstva i prvrženosti iz rane dobi za kasniju prilagodbu i mentalno zdravlje pojedinca. Primjerice, Erik Erikson u svojoj cjeloživotnoj teoriji psihosocijalnog razvoja (Erikson, 1984) također smatra da je razvojna kriza dojenaštva upravo kriza između povjerenja ili nepovjerenja, pri čemu se dijete uči osjećati ugodno i vjerovati brizi roditelja, ili, pak, razvija nepovjerenje prema svijetu. Optimalan razvoj u toj dobi je razvoj opće sigurnosti, optimizma i povjerenja u druge. Dijete koje razvije povjerenje u najranijoj fazi razvoja, vjeruje kako je svijet dobar i nagrađujući; suprotno, dijete ne očekuje ljubaznost i razumijevanje drugih pa se povlači od socijalnih interakcija i stvari koje ga

okružuju (Berk, 2008). Obrasci privrženosti uspostavljeni na relaciji djeteta – primarni skrbnik utječu i na druge aspekte funkcioniranja djeteta – emocionalnu regulaciju, socijalne odnose i socijalnu kompetentnost, a neki autori navode i pozitivne učinke sigurne privrženosti na kognitivni razvoj djece. Taj je odnos vjerojatno posredovan dječjim ponašanjem budući da sigurno privržena djeca više istražuju, aktivnija su u interakciji s okolinom, uspješnija u rješavanju problema i znatizeljna, što se kroz vrijeme može pozitivno odraziti na kognitivno funkcioniranje. Sigurna privrženost uspostavljena u ranom djetinjstvu zaštitni je čimbenik za razvoj emocionalnih i ponašajnih poteškoća u djetinjstvu. Istraživanja su pokazala da je kvaliteta privrženosti povezana s razinom postignuća i problemima u ponašanju tijekom djetinjstva i kasnije (Sroufe, 2000; Kochanska, 2000), da je niska privrženost roditeljima povezana s većom vjerojatnošću delinkventnog ponašanja (Junger-Tas, 1992; Sampson i Laub, 1994), da sigurno privržena djeca pokazuju više samopouzdanja i samostalnosti (Sroufe, 1983) te su socijalno kompetentnija i sklona pomažućem ponašanju (Cairns i Cairns, 2001 prema Klarin, 2006).

7. Zaključak

Za razvoj djetetovih potencijala bitno je od prvog dana omogućiti mu interakcije s odraslima, odnosno majkom koja je osjetljiva na njegove potrebe i adekvatno na njih reagira. Upravo u prvim godinama života razvijaju se djetetove sposobnosti samoumirivanja, privlačenja pažnje, uspostavljanja privrženosti, kao i temeljno povjerenje u bezuvjetnu ljubav roditelja (Siegel, 1999). Dječja emocionalna prilagođenost i samoregulacija povezani su s ranim odnosom privrženosti na relaciji djeteta-primarni skrbnik. Brojnim je istraživanjima dobro dokumentiran utjecaj najranijih iskustava privrženosti i odnosa između majke i djeteta na djetetove socijalne interakcije u djetinjstvu, ali i kasnijoj dobi. S obzirom na sve navedeno, uspostavljanje sigurne privrženosti najvažniji je razvojni zadatak najranije dobi u čemu ključnu ulogu ima primarni skrbnik. Stoga je posebno važno budućim roditeljima ukazati na važnost najranijeg razdoblja života za kasniji razvoj te na njihovu ulogu u procesu uspostavljanja privrženosti s djetetom.

LITERATURA

1. Ahlberg, T. (2004). *Experienced quality of the intimate relationship in first-time parents. Qualitative and quantitative studies*, Doctoral dissertation of public health.

Sweden, Goteberg: Nordic School of Public Health. www.toneahlborg.se/Dr-of-PH.pdf

2. Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
3. Ainsworth, M.D.S., & Wittig, B.A. (1969). Attachment and the exploratory behaviour of one-year-olds in a strange situation. In: B. M. Foss (Ed.), *Determinants of infant behavior* (pp. 113-136), London: Methuen.
4. Berk, L. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health*. World Health Organization. [http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/40724/1/WHO_MONO_2_\(part1\).pdf](http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/40724/1/WHO_MONO_2_(part1).pdf).
6. Bowlby, J. (1959). Separation anxiety. *International Journal of Psycho-Analysts*, XLI, 1-25.
7. Brennan, K.A. i Shaver, P.R. (1995). Dimensions of Adult Attachment, Affect Regulation, and Romantic Relationship Functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 267-283.
8. Bretherton, I. (1992). The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28, 759-775. http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/online/inge_origins.pdf
9. Chess, S. i Thomas, A. (1999). *Goodness of fit: Clinical applications from infancy to adult life*. Philadelphia, PA: Bruner/Mazel.
10. Erikson, E. (1984). *Childhood and Society*. London: Triad Paladin.
11. Jerković, V. (2005). Privrženost i psihološka prilagodba studenata. Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
12. Junger-Tas, J. (1992). An Empirical Test of Social Control Theory. *Journal of Quantitative Criminology*, 8 (1), 9-28.
13. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
14. Kochanska, G. (2000). Emotional development in children with different attachment histories, The first three years. *Child Development*, 72, 2, 474-490.
15. Kübler-Ross, E. (1969). *On Death and Dying*. New York: Macmillan.
16. Lyons-Ruth, K. i Jacobvitz, D. (1999). Attachment disorganization: Unresolved loss, relational violence, and lapses in behavioral and attentional strategies. In: J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical implications* (pp. 520–554). New York: Guilford Press.

17. Main, M., Kaplan, N. i Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: a move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50, 66-104.
18. Marvin, R.S. i Britner, P.A. (1999). Normative development: The ontogeny of attachment. In: J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 44-67). New York: Guilford Press.
19. Parkes, C.M. (1972). *Bereavement: Studies of grief in adult life*. New York: International Universities Press.
20. Pederson, D.R., Gleason, K.E., Moran, G., & Bento, S. (1998). Maternal attachment representations, maternal sensitivity, and infant-mother attachment. *Developmental Psychology*, 34, 925-933.
21. Sampson, R.J. i Laub, J.H. (1994). Urban Poverty and the Family Context of Delinquency: A New Look at Structure and Process in a Classic Study. *Child Development*, 65, 2, 523-540.
22. Siegel, D.J. (1999). *The developing mind: How relationships and the brain interact to shape who we are*. New York: Guilford Press.
23. Smojver-Ažić, S. i Jakovčić, I. (2006). Percepcija prošlih odnosa i privrženost adolescenata i njihovih majki. *Psihologijske teme*, 15, 1, 59-80.
24. Sroufe, L.A. (1983). Infant-caregiver attachment and patterns of adaptation in preschool: The roots of maladaptation and competence. In: M. Perlmutter (Ed.), *Minnesota symposium in child psychology*, 16 (pp. 41-91). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
25. Sroufe, L.A. (2000). *Attach keynote session, Clinical implications of attachment theory and research*. Brookfield: VT, Resourceful Recordings, Inc.
26. Thomas, A., & Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/Mazel.
27. Van Bakel, H. J. A. & Riksen – Walraven, J. M. (2002). Parenting and Development of One-Year-Olds: Links with Parental, Contextual and Child Characteristics. *Child Development*, 73, 1, 256-273.
28. Vasta, R., Haith, M. i Miller, S.A.(1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
29. Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J. & Albersheim, L. (2000). Attachment security in infancy and early adulthood: a twenty-year longitudinal study. *Child Development*, 71, 684-689.